

Самостійна робота №19

Тема : «Фундамент екологічного законодавства: Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» та Конституційні основи»

Фундамент екологічного законодавства: Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» та Конституційні основи

Головним юридичним фундаментом, «конституцією» для всіх екологічних правовідносин в Україні, є **Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»**, ухвалений ще у 1991 році. Цей закон визначає загальні засади екологічної політики. Він чітко розмежовує повноваження державних органів, встановлює систему екологічних нормативів (наприклад, гранично допустимі викиди), регламентує питання фінансування природоохоронних заходів та визначає систему екологічної відповідальності.

1. Конституційні засади екологічної безпеки (Статті 50 та 66)

Будь-яка галузева екологічна норма, ліміт чи штраф спираються на Основний Закон країни — Конституцію України. Для менеджменту транспортних і промислових підприємств дві статті Конституції є прямим керівництвом до дії та критерієм юридичної відповідальності.

- **Стаття 50: Право на безпечне довкілля та компенсація збитків**

- *Нормативно-правовий зміст:* Стаття гарантує кожному громадянину невідчужуване право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на безперешкодне відшкодування завданої шкоди.
- *Практика для бізнесу:* Це положення переводить екологічні порушення з розряду «адміністративних дрібниць» у зону серйозних фінансових ризиків. Якщо підприємство перевищує нормативи викидів (наприклад, стаціонарні котельні АТП чи фарбувальні цехи викидають понад норму токсичні речовини), мешканці прилеглих районів мають повне право об'єднатися, зафіксувати через Держекоінспекцію перевищення гранично допустимих концентрацій (ГДК) і через суд вимагати компенсації шкоди здоров'ю. Для компанії це означає мільйонні позови та судові витрати.

- **Стаття 66: Конституційний обов'язок не шкодити природі**

- *Нормативно-правовий зміст:* Стаття встановлює дзеркальний імператив: ніхто не має права заподіювати шкоду довкіллю, руйнувати його чи виснажувати ресурси.
- *Практика для бізнесу:* Захист довкілля — це не добровільна ініціатива чи маркетинговий хід (CSR), а прямий юридичний обов'язок кожного підприємства. Незнання закону або відсутність технічних коштів на очисні споруди не звільняє власників бізнесу від відповідальності. Будь-яка господарська діяльність за замовчуванням вважається потенційно небезпечною, поки підприємство не доведе її екологічну безпеку через проєктну документацію та дозвільну систему.

2. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991)

Економічний механізм та екологічний податок

- **Принцип платності:** Закон вперше в історії українського законодавства запровадив принцип: «природа має ціну, а її використання є платним». Підприємства не можуть використовувати повітря чи воду як бездонні смітники.

- **Екологічний податок:** Згідно із законом, кожен суб'єкт господарювання (включно з транспортними підприємствами, АТП, складами) зобов'язаний сплачувати екологічний податок за викиди стаціонарних джерел (котельні, фарбувальні камери, зварювальні пости), скиди у водойми та розміщення відходів.
- **Штрафні коефіцієнти:** Якщо підприємство здійснює викиди в межах лімітів — діє базовий тариф. У разі перевищення лімітів (наднормативне забруднення) ставки податку автоматично множаться на підвищувальні коефіцієнти (часто в 5 і більше разів), що робить незаконне забруднення економічно не вигідним.

Екологічна експертиза як інструмент запобігання

- **Превентивна функція:** Закон закріплює принцип попередження: легше і дешевше запобігти шкоді на етапі проектування, ніж ліквідовувати наслідки.
- **Обов'язковість експертизи:** Жоден транспортний об'єкт (автомагістраль, залізничний вузол, автостанція, нафтобаза) не може бути збудований або запущений без проходження державної екологічної експертизи (сьогодні вона глибоко інтегрована в процедуру ОВД — оцінки впливу на довкілля).
- **Вето на небезпечні проєкти:** Експертні комісії мають законне право заблокувати або повернути на доопрацювання проєктну документацію, якщо вона не містить сучасних локальних очисних споруд (ЛОС) або створює загрозу довкіллю.

Екологічні нормативи та стандарти безпеки

- **Законодавча рамка для ГДК і ГДВ:** Закон уповноважує державні органи затверджувати нормативи екологічної безпеки. Сюди належать Гранично допустимі концентрації (ГДК) шкідливих речовин у повітрі, воді та ґрунтах, а також Гранично допустимі викиди (ГДВ) для конкретних джерел.
- **Критерій безпеки для здоров'я:** В основу нормативів покладено біологічний критерій: концентрація забруднювача не повинна чинити негативного впливу на здоров'я людини навіть за умови тривалого (навіть довічного) впливу, а також не повинна руйнувати природні екосистеми.

Система екологічних прав громадян та громадський контроль

- **Право на екологічну інформацію:** Закон гарантує громадянам і громадським організаціям безперешкодний доступ до інформації про стан довкілля (наприклад, рівень забруднення повітря вихлопними газами в місті, результати перевірок підприємств). Підприємства не мають права приховувати дані про аварійні викиди.
- **Право на громадську екологічну експертизу:** Громадськість може створювати власні експертні групи і вимагати скасування рішень місцевої влади чи бізнесу, якщо вони порушують екологічні права мешканців.

Юридична відповідальність за екологічні правопорушення

- **Невідворотність покарання:** Закон чітко визначає види відповідальності за порушення екозаконодавства: дисциплінарна, адміністративна, цивільно-правова та кримінальна.
- **Повна компенсація шкоди:** Підприємство-порушник зобов'язане не лише сплатити штраф до бюджету, а й повністю відшкодувати збитки, завдані довкіллю (наприклад, витрати на відновлення закисленого ґрунту, очищення забрудненої річки чи компенсацію за загиблі зелені насадження). У разі систематичних злісних порушень діяльність підприємства чи окремих цехів може бути повністю зупинена за рішенням суду.

Тестові завдання

1. Який закон України є базовим рамковим документом («екологічною конституцією»), що визначає загальні засади екологічної політики, нормування та платність забруднення?

- А) Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»
- Б) Земельний кодекс України
- В) Закон України «Про оцінку впливу на довкілля»
- Г) Водний кодекс України

2. Яка стаття Конституції України гарантує кожному громадянину право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої шкоди?

- А) Стаття 10
- Б) Стаття 25
- В) Стаття 50
- Г) Стаття 66

3. Який конституційний обов'язок закріплений у статті 66 Основного Закону України щодо довкілля?

- А) Кожен громадянин зобов'язаний самостійно висаджувати дерева щороку
- Б) Підприємства мають право безперешкодно використовувати природу в обмін на податки
- В) Держава повністю відповідає за стан природи без участі громадян
- Г) Ніхто не має права заподіювати шкоду довкіллю, руйнувати його чи виснажувати ресурси

4. Що означає економічний принцип «Забруднювач платить», закріплений у базовому екологічному законодавстві?

- А) Підприємство зобов'язане сплачувати екологічний податок за викиди, скиди та відходи, а у разі перевищення лімітів — підвищені штрафні ставки
- Б) Довкілля є безкоштовним ресурсом для розвитку промисловості

В) Штрафи сплачують лише державні підприємства, а приватні звільнені від платежів

Г) Громадяни компенсують державі витрати на прибирання міських вулиць

5. Яку превентивну функцію виконує державна екологічна експертиза та сучасна процедура ОВД (Оцінка впливу на довкілля) згідно із законом?

- А) Дозволяє закрити підприємство вже після того, як сталася екологічна катастрофа
- Б) Звільняє бізнес від необхідності платити податки за забруднення
- В) Запобігає завданню шкоди довкіллю ще на етапі проектування та блокує небезпечні проекти
- Г) Дозволяє економити кошти на будівництві очисних споруд

6. На чому ґрунтується система державних екологічних нормативів (ГДК та ГДВ), встановлена базовим законом?

- А) На фінансових можливостях підприємства
- Б) На побажаннях місцевих органів влади
- В) На кількості виробленої продукції заводом
- Г) На біологічному критерії безпеки для здоров'я людини та природних екосистем

7. Яке право громадян та громадських організацій гарантує Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» щодо екологічних даних?

- А) Право купувати землю у заповідних зонах
- Б) Право на безперешкодний доступ до інформації про стан довкілля та результати перевірок
- В) Право самостійно накладати штрафи на порушників
- Г) Право закривати приватні підприємства без рішення суду

8. До чого призводить систематичне ігнорування екологічних нормативів та заподіяння наднормативної шкоди довкіллю згідно із законодавством?

- А) До повної відсутності будь-яких санкцій
- Б) До зниження ставки екологічного податку
- В) До обов'язкової повної компенсації збитків, штрафів, а в разі критичної загрози — до судового зупинення діяльності підприємства
- Г) До переходу підприємства у власність громадських організацій

9. Як розмежовується компетенція в системі екологічного управління згідно із загальним законом?

- А) Управління здійснюється виключно міжнародними організаціями
- Б) Повноваження чітко розподілені між центральними органами влади, місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування
- В) Екологічним контролем займаються тільки власники підприємств
- Г) Держава не втручається в екологічну діяльність бізнесу

10. Чому для транспортного менеджера знання статті 50 Конституції України є критично важливим?

- А) Вона регулює правила дорожнього руху на магістралях
- Б) Вона звільняє транспортні підприємства від сплати податків на землю
- В) Вона встановлює швидкісні обмеження для вантажного транспорту біля річок
- Г) Вона гарантує громадянам право вимагати через суд компенсацію за шкоду здоров'ю, спричинену викидами підприємства, що створює величезні фінансові ризики для бізнесу